

**КОНЦЕПТ ЗНАННЯ В «АПОЛОГІЇ СОКРАТА» ПЛАТОНА: VERBA SCIENDI
З СЕНСУАЛЬНИМ ЕТИМОНОМ**

Статтю присвячено verba sciendi, первинна семантика яких «відсилає» до сфери відчуттів. Будучи мовними репрезентантами концепту ЗНАННЯ у тексті «Апології Сократа» Платона, зазначені дієслова аналізуються з точки зору розвитку семантики від сенсуальної до ментальної.

Ключові слова: «Апологія Сократа» Платона, verba sciendi, концепт ЗНАННЯ, відчуття.

Метою нашого дослідження є опис особливостей гносеологічного лексикону Сократа на матеріалі його апології, викладеної Платоном, що актуально в контексті когнітивної лінгвістики, зосередженої, у тому числі, на реконструкції індивідуальних мовних картин світу. Завданням цієї статті, яке обумовило її новизну, – аналіз зафіксованих в апології лексем, що засвідчують чуттєве начало пізнання.

Найперше варто згадати дієслово οἶσθα, етимологічно пов'язане з рецептором зору. Проте чи не найвиразнішим з семантичної точки зору у цьому мікрополі є дієслово αἰσθησθησθα. Згідно з П. Шантреном, αἰσθησθησθα походить від αἰσῆς, котре найраніше зустрічається у Гомера й має значення «чути, відчувати, сприймати», рідко «слухатися, підкорятися» [Chantraine 1968, 41-42]. Це дієслово сягає основи αF-σ-, спорідненої з санскр. āvīh «очевидно, явно» та лат. audio «слухаю, чую». Припускається, що додавання до основи морфемі -φ- надало значення «завершення, результату процесу» (особливо, це помітно у формах аориста та футура), форми ж, утворені від презентної основа з носовим суфіксом -αυ-, передають значення «сприймати, помічати щось, здогадуватись про щось» [Chantraine 1968, 41-42]. Як зауважує Ю. С. Степанов на російськомовному ґрунті, синонімом до *ведати* виявляється *слышати*, котре І. І. Срезневський визначає як «знати з розповідей» [Степанов 1997, 344]. Цілком очевидно, що така синонімія епістемічних дієслів з сенсуальним етимомом є лінгвокультурною універсалією, властивою і давньогрецькій мові. Дієслово αἰσθησθησθα є показовим стосовно лінгвістичної «преференції» давньогрецької моделі відчуття. Так, саме слух, а не зір, визначав грецьке відчуття. Для зіставлення, фр. *sentir*, що походить від лат. *sentire* «відчувати», звузило своє значення до «відчувати на нюх», що теж певним чином характеризує модель відчуття французької національно-мовної спільноти. Показовою є синтаксична сполучуваність дієслова αἰσθησθησθα: 1) керуючи Genetivus, воно, як і всі дієслова, що позначають відчуття (окрім зору), має значення «відчувати, сприймати щось»; 2) вимагаючи після себе Accusativus, αἰσθησθησθα означає «помічати, дізнаватись, розуміти»; 3) використовуючись самостійно, найчастіше у формі Participium, це дієслово має значення «володіти своїми здатностями повною мірою, мати здоровий глузд, бути розумним»

[Дворецкий 1958; Liddell 1996, 42]. Лексикон Гесихія подає такі тлумачення різних форм цього дієслова, а також спільнокорених з ним слів:

αἰωσσανεσφαῖ \ κατανοεῖν *помічати, розуміти, сприймати, мислити*;

αἰσφοσφεῖ \ μαρετε *навчаться, дізнайтесь, почуйте, помітьте, зрозумійте*;

αἰσφοσιεῖ \ νοησιεῖ *мислення, споглядання*;

αἰωσφοσειεῖ \ παρὰ τῶν αἰωσσανεσφαῖ εἰωσῖ δὲ τοῦ αἰωσφορρσ που σματοξ αἰωσφοσειεῖ πεντε \ οἴρασιεῖ οσφορρσιεῖ αωκογυεуσιεῖ καὶ αφφειδчття. Є 5 видів відчуттів у людського тіла: зір, нюх, слух, смак і дотик;

αἰωσφορτα \ ὄρατα, (та. τηῖ αἰωσφορσει υποπιπτοντα (та. ρορ,μενα *видиме, те, що сприймається за допомогою відчуття*;

αἰωσφορματα \ та. τηῖ / ο;θει γινόμενα παρ,η *враження, отримані через зір*

αἰωσφορτηρια \ та. με.λη(διω) s-v αἰωσσανομεφα *члени, якими відчуваємо*

αἰωσφορμην \ νοησαιци *о, якби я сприйняв, досягнув, зрозумів (міг сприйняти, досягнути, зрозуміти)*

αἰσφοу \ σνεξεῖ (α;κουσου (γυςφιочуй, *сприйми, поміть, зрозумій* [Hesychius 1858, 86].

З поданих тлумачень робимо висновок про розвиток значення слова αἰωσσανομαι: походячи з дієслова зі значенням «чути» (αωιϗ), αἰωσσανομαι спершу означає «відчувати», а згодом розвиває своє значення від позначення чуттєвих феноменів до позначення мисленневих процесів «розуміти, мислити», відчуття фізичне переходить у відчуття, сприйняття, споглядання розумове.

Звернімося до тексту «Апології» Платона. У тексті зустрічаємо форми цього дієслова у різних контекстах з такими значеннями:

1) **пізнати, зустріти, познайомитись**: εωπῆ καὶ. αλλοξ αωνῆρ εωστι Παρι οξ εωωραδε σοφῶ οἷν εωγῶ ηωωσορμην εωπιδημουντα(20a);

2) **помічати, усвідомлювати, розуміти**: μετα. таυ/ τω ουρν η;δη εωφехη/ξ η ἴρα αἰωσσανομενοξ μεν καὶ λυπουμενοξ καὶ δεδιξε οἴτι αωπηφωρμην(21e) – тут зустрічаємо самостійне функціонування аналізованого дієслова, у якому воно набуває семантики «мати здоровий глузд», «бути у стані активізації всіх ментальних здатностей»; τοιουτου τῖ, μοι εωφα,νησαν πα,ροξ καὶ οἱ ποιηταῖ πεπονροτεξ καὶ α[μια η] ωσορμην αωατςν δια. τη.ν ποι,ησιν οἰωομενςν καὶ тарλλα σοфsтаτςν εἰрнай αω υρρsптςν α] ουωκ ηрσав(22c) – у цьому контексті дієслово αἰωσσανομαι зустрічається у послідовності інших дієслів гносеологічного лексикону: спочатку Сократ говорить, що він дізнався, пізнав (ε;γυςν), що поети створюють свої твори не завдяки мудрості, а завдяки природним здібностям, і надихаються як віщуні, потім йому здалося (μοι εωφα,νησαν), що вони відчувають те саме, що й віщуні, і **одночасно** він зрозумів (α[μια η]ωσορ,μην), що через свій поетичний талант поети вважають себе мудримі й у всьому іншому, хоча такими не є насправді; πλειουξ ε:сoυται υμᾶξ οἱ εωλε,γφoυte ξ ου]ξ υν εωγς. κατεῖφoυ υμειξ δε ουωκ ηωσσανεσφε(39d).

Отже, дієслово αἰωσσανομαι функціонує в «Апології Сократа» Платона переважно з інтелектуальною, а не чуттєвою, семантикою, однак, маючи чуттєве за змістом та етимологією походження, доповнює цим відтінком поняттєву палітру концепту ЗНАННЯ.

У фрагменті 19с зустрічаємо ще одне дієслово групи *verba sciendi*, споріднене з $\alpha\omega\sigma\sigma\alpha\nu\omicron\mu\alpha\iota$, котре характеризується розвитком значення від «відчуття» до «знання». Це дієслово $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$: $\zeta\upsilon\epsilon\omega\gamma\upsilon\sigma\omicron\omega\delta\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\upsilon\tau\epsilon\mu\epsilon\upsilon\alpha\omicron\upsilon\tau\epsilon\mu\iota\kappa\rho\upsilon\nu\ \pi\epsilon\rho\iota\ \epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$. Воно є дериватом, утвореним від вище згаданого дієслова $\alpha\omega\pi\lambda\zeta$ за допомогою додавання суфікса $\epsilon\omega\pi\iota$, котрий надає цьому слову відтінку «руху до»: «почути, дослухатись». Спостерігається такий же, як і в дієслова $\alpha\omega\sigma\sigma\alpha\nu\omicron\mu\alpha\iota$, розвиток семантики: «чути» ἢ «відчувати» ἢ «розуміти» [Liddell 1996, 604; Дворецкий 1958]. Крім того, дієслово $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$ набуває ще одного семантичного відтінку – «тямити в чомусь, добре знатися на чомусь» [Liddell 1996, 604]. Саме в такому значенні це дієслово використане Сократом в «Апології» Платона (19с), коли він переказує небувальщину, приписувану йому Аристофаном, говорячи, що він не тямить нічого у цьому. Показовим також є семантика *adjectivum verbale* від $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$ – $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\omicron\sigma\tau\omicron\varsigma$, 2 – «той, що став відомим, виявлений, відкритий» – котра оприявнює метафору пізнання як відкриття, виявлення (істини, істинного знання). Така семантична ознака корелює з етимологією іменника $\alpha\omega\lambda\eta,\rho\epsilon\iota\alpha$ «істина». На нашу думку, використання доволі не частотного у давньогрецькій мові взагалі (зустрічається менш, ніж 50 разів у корпусі давньогрецьких текстів [Logeion]) дієслова $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$ в зазначеному контексті виконує емпатичну функцію: разом з експресивним виразом $\omicron\upsilon\tau\epsilon\ \mu\epsilon,\gamma\alpha\omicron\upsilon\tau\epsilon\ \mu\iota\kappa\rho\upsilon\nu$ використовується не дієслово $\omicron\iota\rho\delta\alpha$, а саме $\epsilon\omega\pi\alpha\iota\lambda\zeta$ з метою підкреслити не лише інтелектуальну ознаку, певне незнання про щось, а саме відсутність глибинного, сутнісного чуттєво інтелектуального уявлення про сказане комедіографом.

З дієсловом $\alpha\omega\sigma\sigma\alpha\nu\omicron\mu\alpha\iota$ та похідним іменником $\alpha\iota\sigma\phi\eta\sigma\iota\zeta$, за визначенням Арістотеля, структурно пов'язаний іменник $\nu\omicron\upsilon/\xi$. У трактаті «Пері. $\theta\upsilon\psi\eta/\xi$ » філософ подає ієрархію живих істот і їх відповідних здатностей: 1) рослини ($\phi\upsilon\tau\alpha$), котрі мають лише здатність харчуватись (то. $\phi\rho\epsilon\pi\tau\iota\kappa\omicron,\nu$); 2) тварини ($\zeta\upsilon\iota/\alpha$), які понад це ще володіють здатністю відчувати (то. $\alpha\omega\sigma\sigma\eta\tau\iota\kappa\omicron,\nu$); 3) люди ($\alpha\upsilon\varphi\omicron\rho\sigma\pi\omicron\iota$), котрі до всього іншого мають унікальну здатність мислити (то. $\delta\iota\alpha\nu\omicron\eta\tau\iota\kappa\omicron,\nu$ $\tau\epsilon$ $\kappa\alpha\iota$. $\nu\omicron\upsilon/\xi$) (Arist. De anima II, 3, 414b 19). У книзі III Арістотель, визначаючи $\alpha\iota\sigma\phi\eta\sigma\iota\zeta$ та $\nu\omicron\upsilon/\xi$, указує на їх спорідненість: розум він називає формою форм ($\omicron$ $\nu\omicron\upsilon/\xi$ $\epsilon\iota\rho\delta\omicron\varsigma$ $\epsilon\iota\omega\delta\varsigma/\nu$), а чуттєвість – формою відчутного (η $\alpha\iota\sigma\phi\eta\sigma\iota\zeta$ $\epsilon\iota\rho\delta\omicron\varsigma$ $\alpha\omega\sigma\sigma\eta\tau\omicron\varsigma/\nu$) (Arist. De anima III, 8, 432a 1 3). На зв'язок та, часом, смислово взаємозамінність $\alpha\iota\sigma\phi\eta\sigma\iota\zeta$ та $\nu\omicron\upsilon/\xi$ вказують тлумачення Гесихія, наведені вище.

Лексичний склад «Апології Сократа» Платона демонструє доволі розмаїте використання лексеми $\nu\omicron\upsilon/\xi$ та, особливо, похідних від неї дієслів. Зокрема це дієслова $\nu\omicron\epsilon,\varsigma$ ($\delta\iota\alpha\nu\omicron\epsilon,\omicron\mu\alpha\iota$ $\epsilon\omega\nu\nu\omicron\epsilon,\varsigma$ $\kappa\alpha\tau\alpha\nu\omicron\epsilon,\varsigma$ $\omicron\mu\iota\sigma\iota\varsigma$ $\tau\omicron,\nu$ $\nu\omicron\upsilon/\nu$ $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon,\psi\epsilon\iota\nu$ / $\epsilon\psi\epsilon\iota\nu$ $\epsilon\omega\nu$ $\nu\varsigma\iota$ / $\epsilon\psi\epsilon\iota\upsilon\alpha$ також іменник $\delta\iota\alpha,\nu\omicron\iota\alpha$. Виходячи з дефініцій перекладних словників давньогрецької мови, дієслово $\nu\omicron\epsilon,\varsigma$ засвідчує розвиток семантики від чуттєвої до інтелектуальної: 1) сприймати (зором), помічати; 2) осягати (думкою), уявляти; 3) думати, вважати, обмірковувати; 4) мати намір, вигадувати, затівати (особливо як *verbum regens* в інфінітивних зворотах); 5) мати значення, означати [Liddell 1996, 1178; Дворецкий 1958]. У вставці «До витоків $\nu\omicron\upsilon/\xi$: *нюх*» статті ENTENDEMENT у «Європейському словнику філософій» Б. Кассен, зіставляючи $\omicron\mu\iota\sigma\iota\zeta$ та $\nu\omicron\upsilon/\xi$, зауважує таке: «Хоча семантичні поля цих понять частково перетинаються (як показав

фон Фріц, νοεῖ/ν: «сприймати, схоплювати, обмірковувати, вважати», – передбачає ситуацію потужного емоційного враження й залежить від специфічного ставлення індивіда), все ж νο,οξ, за Шантреном, позначає передовсім «інтелектуальну здатність, ум» (intelligence, esprit), у сенсі «він сприймає, він мислить». Νοεῖ/ν надає сталості зв'язку між сприйняттям і мисленням, і не в емпіристському сенсі (за яким в умі немає нічого, чого спершу не було в у відчуттях), а радше в сенсі раптовості, безпосередності (само)сприйняття. Саме тому νοεῖ/ν пов'язане з дієсловом «відчувати» у сенсі «відчувати на нюх» [Європейський... 2011, 75]. Далі авторка наводить яскравий приклад – епізод з «Одіссеї», коли Одіссей, одягнений в лахміття, був «розпізнаний» на нюх (ἔωνο,ῆσεν) своїм старим собакою Аргусом (Odys. XVII, 301). Зрештою, висновується, що νοεῖ/ν «означає «опинятися в умі» (вбачатися, осягатися), «мати в умі» (зосереджено розмірковувати, наміряться, мати добрий глузд, бути розумним та розважливим)» [Європейський... 2011, 75].

У тексті «Апології» Платона було виявлено один контекст дієслова νοε,ς: ὑμῖν/ν ὑ α.ρ ζξ φιλοξ ουρσίην ἐωπιδει/χαῖ ἐωφε,λς το. νυμι, μοι συμβεβηκο.ξ τι

ПОТЕ νοεῖ(40a) – вам, оскільки ви мені друзі, я хочу показати, що означає те, що зі мною сталося (пер. Г. М.). Тут аналізоване дієслово вжите зі значенням «означати, мати значення». Ширшу контекстуально семантичну палітру демонструють у тексті «Апології» похідні приєднанні деривати. Двічі у тексті було зафіксовано використання форм дієслова διανοε,ομαι(39d, 41d).

На відміну від дієслова νοε,ς,котре позначає інтуїтивне пізнання, διανοε,ομαι має семантику «дискурсивної раціональності, яка відображається значенням відстані, що несе префікс δια-» [Європейський... 2011, 74]. Διανοε,ομαι характеризується ознакою процесуальності і означає «обмірковувати, думати, уявляти, мислити, розмірковувати» [Дворецкий 1958]. У вище наведених контекстах аналізоване дієслово використовується у сполучі з кваліфікаторами ουω καλς/ξ(39d) і αωληφε,ξ(41d) й актуалізує значення «розмірковувати» («неправильно розмірковуєте» 39d), «вважати» («вважати правильним, істинним» 41d). Спільнокореневий іменник δια,νοια вжитий у тексті один раз (41e) у значенні «намір, замисел». Одноразово зустрічаємо у тексті дієслово κατανοε,ς, котре завдяки префіксу κατα- отримує емпатичне забарвлення і означає «добре розуміти, ясно усвідомлювати, вивчати, засвоювати». Показовим є контекст, у якому цілком вмотивовано використане це дієслово: те, що я є таким, яким мене дав цьому місту бог, ось звідки ви можете добре зрозуміти (α'ν κατανοη,οαιτε): на поведінку кого з людей схоже те, що я вже стільки років не дбаю про власні справи і терплю домашні занедбаня, а вашими справами займаюсь завжди, до кожного підходячи по особливому, немов батько чи старший брат, котрий переконує дбати про добросесність? (31b) (пер. Г. М.). Зафіксовано у тексті використання ще двох лексичних одиниць, похідних від νου/ξ: дієслово ἐωννοε,ς(34d c, 40c) та стале словосполучення ἐων νς|/ ε,ψς(20b). Обидві аналізовані лексичні одиниці, хоч і мають різне мовне оформлення та семантичні відтінки (ἐωννοε,ς характеризується процесуальністю та ширшим спектром позначуваних ментальних дій, тоді як перифраз ἐων νς|/ ε,ψς позначене статикою), загалом передають один зміст: «мати на думці». Буквально ж вони означають «мати у розумі» і, таким чином, реалізують концептуальну метафору

«розум – це контейнер, вмістилище». Вирази $\tau\omicron.v \nu\omicron u/v \text{ } \rho\omicron\omicron\epsilon\epsilon.\psi\zeta$ (18a) (звернути увагу, де $\rho\omicron\omicron\epsilon\epsilon.\psi\zeta$ буквально означає «приставляти, присувати, причалювати, звертати, повертати, приєднувати», за словами ж Ю.С. Степанова, це дієслово відповідає «чистому знанню» і значенню «розуміти», а буквально – «прилинути усім еством» [Степанов 1997, 344]), $\tau\omicron.v \nu\omicron u/v \epsilon:\psi\zeta$ (27e) (мати розум) демонструють наявність ширшої концептуальної метафори «розум – це предмет», котрий можна мати та котрим можна рухати (повертати, приставляти).

До мікрополя «*verba sciendi* з сенсуальним етимологічним словом» належать і засвідчені в Платоновій «Апології» дієслова $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ ($\delta\iota\alpha\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ ($\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$) ($\sigma\omicron\upsilon\nu\epsilon\tau\iota\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$)). Ряд цих дієслів гуртується навколо двох з них – $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ і $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ – котрі, по суті, є формами активного і медіального стану однієї лексеми з розподілом використання форм за часами (у ранніх д. гр. авторів $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ вживається, як правило, у презенсі та імперфекті, а $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ – у всіх інших темпоральних формах). Первинне значення аналізованих дієслів – це «дивитись» [Дворецкий 1958; Liddell 1996]. «Етимологічний словник грецької мови» П. Шантрена засвідчує етимологічну спорідненість дієслова $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ (дієслово $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ розглядається як похідне від нього) з лат. *specio*, авест. *spasyeiti* і санскр. *ráśyati*, котрі всі означають «дивитися» [Chantraine 1977, 1015]. Однак, як там же зауважується, ідея «дивитись» у давньогрецькому дієслові $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ представлена в активній манері: «прагнути побачити, шукати, щоб побачити; помічати, вистежувати» – що відносить його до дещо іншої семантичної царини, ніж $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ і $\rho\omicron\omicron\epsilon\epsilon.\psi\zeta$ [Chantraine 1977, 1015]. Так, перекладні словники давньогрецької мови подають такі значення дієслів $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ і $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$:

$\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ – 1) смотреть, глядеть, взирать; 2) разведывать, разузнавать; 3) рассматривать, исследовать, размышлять; 4) умозаключать, судить; 5) рассматривать, считать; 6) заранее обдумывать, предусматривать, готовить (в ответ) [Дворецкий 1958]; 1) look about carefully, spy; 2) examine; 3) later of the mind, view, examine, consider; 4) think of beforehand, provide, prepare, premeditate, plan [Liddell 1996, 1606 1607].

$\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\epsilon.\varsigma$ – 1) наблюдать, следить; 2) быть настроже, проявлять бдительность; 3) рассматривать, исследовать; обсуждать; 4) иметь в виду, заботиться [Дворецкий 1958]; 1) behold, contemplate; 2) examine, inspect; 3) (metaph.) look to or into, consider, examine; 4) look out for [Liddell 1996, 1613 1614].

Застосувавши метод компонентного аналізу, у семантичній структурі цих дієслів можемо виділити архісему «дивитись» та диференційні семи «пильність», «уважність», «цілеспрямованість (телеономність)», «дослідження», «панорамність», «усеосязність», «проспективність». Такий набір сем актуалізується і завдяки аналізу семантики спільнокоренових слів. Так, наприклад, $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\omicron.\xi$ (σ означає «розвідник; наглядач; мета», $\sigma\omicron\kappa\omicron.\tau\epsilon\lambda\omicron\xi$ (σ «скеля, пагорб», $\sigma\omicron\kappa\omicron\tau\eta.(\eta$ «пункт спостереження; спостереження», $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\theta\iota\xi$ $\epsilon\zeta\eta$ «розглядання; дослідження, розбір; вагання, сумнів; (філос.) скептична школа». Сема «проспективності», за свідченням П. Шантрена, стає домінуючою у етимологічно споріднених зі $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\pi\tau\omicron\alpha\iota$ лексемах германської мовної групи [Chantraine 1977, 1015]. Показово, що у сучасній грецькій мові первинне сенсуальне значення нівелюється, а переносні, метафоричні семи стають домінуючими: так, у новогрецькій мові дієслово $\sigma\omicron\kappa\epsilon.\tau\omicron\alpha\iota$ означає 1) думати, розмірковувати; 2)

мати намір, збиратись; спільнокореневий іменник $\sigma\kappa\epsilon, \theta\eta$ (η 1) думка; 2) міркування, розмірковування; прикметник $\sigma\kappa\epsilon\tau\tau\iota\kappa\omicron, \xi$ 1) скептичний; 2) задумливий, замислений; $\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon\upsilon, \varsigma$ 1) цілитись; 2) мати намір; $\sigma\kappa\omicron\tau\omicron, \xi$ ($\omicron$ 1) мета; 2) мотив; 3) мішень; 4) вартовий; $\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon\upsilon\tau\eta, \rho\iota\omicron$ ($\tau\omicron$ тир, стрільбище [Сальнова 2008]. Отже, у сучасній грецькій актуалізованими стали саме семи ментальної площини: «мислення», «цілеспрямованість», «пильність».

Зазираючи до «Лексикону» Гесихія, знаходимо такі глоси аналізованих лексем:
 $\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon\iota/\sigma\phi\alpha\iota \backslash \omicron\phi\alpha/\sigma\phi\alpha\iota$ дивитись

$\sigma\kappa\omicron, \pi\epsilon\lambda\omicron\xi \backslash \upsilon\theta\epsilon\lambda\omicron, \xi$ $\tau\upsilon, \rho\omicron\xi$ (η $\pi\epsilon, \tau\rho\alpha$ (η $\alpha\omega\kappa\rho\varsigma, \rho\rho\epsilon\alpha$ ($\alpha\omega\phi\omega$) η - ξ ϵ : $\sigma\tau\iota$ $\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon\iota/\nu$ $\tau\alpha, \kappa\upsilon, \kappa\lambda\varsigma$) $\kappa\alpha\iota, \epsilon\omega\chi\epsilon, \psi\omicron\upsilon\sigma\sigma\alpha$ $\epsilon\iota\omega\xi$ $\phi\alpha, \lambda\alpha\sigma\sigma\alpha\upsilon$ $\pi\epsilon, \tau\rho\alpha$ підвищене місце, або скеля, або гірський хребет, з якого можна оглядати все навкруги; а також скеля над морем

$\sigma\kappa\omicron\tau\eta, \backslash \alpha$; $\rho\theta\iota\xi$ вид, кругозір; зовнішність; видовище; підвищення, вишка
 $\sigma\kappa\omicron\tau\varsigma/\nu \backslash \sigma\kappa\epsilon\tau\tau\omicron, \mu\epsilon\nu\omicron\xi$ той, що розмірковує($\epsilon\omega\nu\phi\omicron\mu\omicron\upsilon, \mu\epsilon\nu\omicron\xi$ той, що замислюється

$\sigma\kappa\epsilon, \pi(\tau)\epsilon\tau\omicron \backslash \alpha\omega\pi\epsilon\kappa\rho\upsilon, \epsilon\tau\omicron$ відбивався $\epsilon\omega\phi\upsilon\lambda\alpha, \sigma\sigma\epsilon\tau\omicron$ захищався $\pi\alpha\rho\epsilon\tau\eta, \rho\epsilon\iota$ спостерігав, слідкував, охороняв $\pi\tau\epsilon\rho\iota\epsilon\beta\lambda\epsilon, \pi\epsilon\tau\omicron$ видивлявся, шукав; оглядав [Hesychius 1862, 48 49].

Як і статті перекладних словників [Дворецкий 1958; Liddell 1996], тлумачний словник Гесихія засвідчує семи «дивитись», «підвищення», «панорамність бачення», «мислення». Проте, глоса $\sigma\kappa\epsilon, \pi(\tau)\epsilon\tau\omicron$ демонструє значення «дивитись з метою захисту», не зафіксоване перекладними [Дворецкий 1958; Liddell 1996] та етимологічним [Chantraine 1977] словниками.

Звернувшись до тексту «Апології Сократа» Платона, ми з'ясували, що дієслово $\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon, \varsigma$, $\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ і похідні, хоч і не виявляють високої частотності слововживань у тексті ($\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon, \varsigma$ – 4 випадки слововживань, $\delta\iota\alpha\sigma\kappa\omicron\pi\epsilon, \varsigma$ – 1, $\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ – 3, $\sigma\upsilon\nu\epsilon\tau\tau\iota\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ – 1), є доволі значущими зі смислової точки зору. Перш за все, слід підкреслити, що в усіх контекстах аналізовані дієслова використовуються не у прямому (сенсуальному), а в переносному (ментальному) значенні. Так, дієслово $\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ актуалізоване у тексті «Апології» з такими значеннями:

1) міркувати, зважувати (40d, 21b);

2) розмірковувати, задалегідь обдумувати, планувати (20b).

Одноразово вжитий префіксальний дериват $\sigma\upsilon\nu\epsilon\tau\tau\iota\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ зі значенням «разом розглядати, спільно досліджувати» (27a).

У фрагментах 21b та 27a дієслова $\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ і $\sigma\upsilon\nu\epsilon\tau\tau\iota\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ використані у формі імператива 2 ої особи множини та ще й з емпатичною часткою $\delta\eta$, з прагматичною метою привернення уваги аудиторії. По перше, покажемо є використання дієслова $\sigma\upsilon\nu\epsilon\tau\tau\iota\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ як заклик до публіки спільно ($\sigma\upsilon\nu$) розглянути/дослідити, щоб віднайти істину. Ю.Д. Апресян, аналізуючи синонімію металних предикатів групи ВВАЖАТИ на матеріалі російської мови, зауважує, що дієслово «рассматривать» (повністю співвідносне з д. гр. $\sigma\kappa\epsilon, \pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$), маючи здатність вільно використовуватись у формі наказового способу, повністю зберігаючи при цьому своє значення, вводить більш об'єктивне і безпристрасне судження і, таким чином,

завичай має суб'єктом великі групи людей чи навіть суспільство у цілому [Апресян 1993, 15-16]. По-друге, привертає дослідницьку увагу характер більшості закликів та звернень Сократа до публіки. У своїй переважній більшості це дієслова ментального лексикону: προσδοκῆσατς (17c), ἀσχαίς,σατε (18d), οἰωφ,ρητε (18e), φρα.ζετε))) καί. ἐσκότου,του γνῆς,σεσφε(19d), σκε,θασφε(21b), ζητη,σητε))) ευρη,σετε(24b), συνεπισκε,θασφε(27a), ευρ ἰ:στε (20d, 28a, 30a, 30c, 31d, 33b), ἐωννοφ,σμεν(40 c) тощо. На нашу думку, це свідчить про значимість мислення та знання в світогляді Сократа та його філософії, котра наріжним каменем життя людини покладає знання про те, що є хорошим, а що лихим.

У фрагменті 20b після форми ἐσσκε,φφαі маємо прийменник δια, з причиновою семантикою, що актуалізує у тексті «Апології» засвідчені лексикографічними джерелами семи «обумовленість» та «цілеспрямованість (телеономність)» дії, позначуваної дієсловом σκε,πτοαі.

Дієслово σκοπε,ς функціонує у тексті «Апології Сократа» Платона з такою контекстуальною семантикою:

- 1) наглядати, слідкувати, зважати, пильнувати (18a);
- 2) спостерігати, слідкувати, досліджувати (21c);
- 3) осягнути, зрозуміти, визначити (21e);
- 4) слідкувати, турбуватись, дбати (28b).

У тексті дієслово σκοπε,ς постає в одному синонімічному ряду з дієсловами ἐσχετα,ζς(ἐωλε,γψς(ἐωχελε,γψς(ζητε,ста іншими і позначає одну з операцій філософського пізнання, віднайдення істини.

Суттєво зробити декілька ремарок щодо узусу аналізованого дієслова у вище згаданих контекстах та особливостей його синтагматичного оточення. У фрагменті 18a дієслово σκοπε,ς вжито у складі сурядного словосполучення разом з ідіомою το.ν νου/ν προσε,ψειν, котра була розглянута вище. Як відомо, сурядний тип зв'язку поєднує однофункціональні компоненти. Тому у досліджуваному контексті лексичні одиниці σκοπεі/ν та το.ν νου/ν προσε,ψειν функціонують як синоніми, позначаючи близькі за змістом ментальні дії. Очевидно, смислова близькість цих ЛО спонукала М.С. Соловійова, перекладача «Апології Сократа» Платона, сприймати їх як риторичну фігуру слова гендіадіс, що застосовується з емпатичною метою як надмірність засобів виразності, і, таким чином, перекласти їх однією ЛО: і ще прошу обращать внимание только на то, правду ли я говорю или нет (18a) [Платон 2006, 86].

Фрагмент 21c демонструє використання дієслова σκοπε,ς на позначення саме однієї з операцій філософського дослідження Сократа. У цьому контексті аналізоване дієслово, а також його префіксальний дериват διασκοπε,ς, вжиті у «ланцюгу» інших дієслів номінів операцій філософського випробування дослідження: διασκοπς/ν))) σκοπς/ν))) ε:παφον))) διαλεγο,μενοξ.

У фрагменті 21e дієслово σκοπε,ς вжито, як і в попередніх контекстах, з ментальною семантикою, проте вже не в процесуальному значенні «споглядати», «досліджувати», а, скоріш, результативному – «зрозуміти», «осягнути». Крім того, тут форма рагісіріум функціонує як Dativus finalis, підкреслюючи тим самим «цілеспрямованість» «споглядання дослідження», позначуваного словом σκοπε,ς.

Останній контекст (28b) демонструє використання «ментального» дієслова *σκοπεῖς* стосовно морально етичних понять, що є цілком характерним для Сократової філософії, котра супокладає чинину гносеології та етики.

Підсумовуючи стосовно дієслів *σκοπεῖς* і *σκεπτοῦσι*, варто зауважити, що, хоча ці дієслова мають первісну сенсуальну семантику, у тексті «Апології» використовуються виключно на позначення інтелектуальних операцій.

Отже, наявність лексем-предикатів знання з сенсуальних етимомом і їх функціонування у тексті «Апології Сократа» Платона, по перше, збагачує семантичну палітру мовної об'єктивації концепту ЗНАННЯ у тексті, а по друге, завдяки актуалізації в тексті саме вторинних (метафоричних) ментальних значень цих дієслів засвідчує вже доволі високий рівень абстрактності інтелектуального лексику «Апології», котрий закладає підвалини майбутньої філософської термінології, пізніше розробленої у працях Платона, Аристотеля й інших та інтродукованої у пан європейський філософський дискурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян, Ю.Д. Синонимия ментальных предикатов: группа СЧИТАТЬ [Текст] / Юрий Дереникович Апресян // Логический анализ языка. Ментальные действия / отв. ред. Н.Д. Арутюнова, Н.К. Рябцева. – М. : Наука, 1993. – С. 7-22.
2. Європейський словник філософій = *Vocabulaire Europeen des philosophies* : лексикон неперекладностей [Текст] : [пер. з франц.] / [Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія" ; Центр європ. гуманіт. досліджень] ; під керівництвом Барбари Кассен; [наук. керівники : Б. Кассен, К. Сігов ; перекл. і редагув. : А. Васильченко, А. Баумейстер, О. Панич та ін.]. – Том перший. – [Вид. 2-ге, виправл.]. – Київ : Дух і Літера, 2011. – 576 с.
3. Платон. Сочинения в четырех томах [Текст] / Платон ; Под общ. ред. А. Ф. Loseva и В. Ф. Asmusa ; Пер. с древнегреч. – СПб. : Изд-во С. Петерб. ун та ; «Изд во Олега Абышко», 2006 – 2007. – Т. 1. – 2006. – 631 с.
4. Сальнова, А.В. Греческо русский и русско греческий словарь [Текст] / А.В. Сальнова. – 8-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2008. – 711, [25] с.
5. Степанов, Ю.С. Константы: словарь русской культуры. Опыт исследования [Текст] / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с., 51 илл.
6. *Aristotelis De anima libri tres* [Текст] / Aristoteles ; ad interpretum Graecorum auctoritatem et codicum fidem recognovit commentariis illustravit Frider. Adolph. Trendelenburg. – editio altera emendate et aucta. – Berolini, 1877. – 500 p.
7. Chantaine, P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots [Текст] / Pierre Chantaine. – Paris : Editions Klincksieck, 1968 – 1977. – Т. 1 : A – D. – 1968. – P. 1 – 305 ; т. 2 : E – K. – 1970. – P. 306 – 608 ; т. 3 : L – P. – 1974. – P. 609 – 962 ; т. 4 : P – Y. – 1977. – P. 963 – 1368.
8. *Hesychii Alexandrini Lexicon* : IV vol. [Текст] / Hesychius Alexandrinus ; post Ioannem Albertum recensuit Mauricius Schmidt. – Ienae : Sumptibus Frederici Maukii, 1858 1862. – Vol. 1. : A – Δ. – 1858. – 556 p. ; Vol. 2 : E – K. – 1860. – 566 p. ; Vol. 3 : Λ – P. – 1861. – 417 p. ; Vol. 4 : Σ – Ω. – 1862. – 368.

9. Liddell, H.G. A Greek-English Lexicon [Текст] / Henry George Liddell, Robert Scott ; revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie. – Oxford : Clarendon Press, 1996. – 2042 p.
10. Plato. Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus [Текст] / Plato ; with an English translation by Harold North Fowler ; introduction by W. R. M. Lamb. – Cambridge, Massachusetts, London, England : Harvard University Press, 1999. – 608 p. – (LOEB Classical Library).
11. Дворецкий, И.Х. Древнегреческо-русский словарь [Электронный ресурс] / Сост. И. Х. Дворецкий ; под ред. С. И. Соболевского с прилож. грамматики ; сост. С. И. Соболевским. – Москва : Госиздат. иностр. и нац. Словарей, 1958. – Электроні дані. – Alfa. Версія 2.2. – 1 електрон. Опт. Диск (CD – R). – Систем вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 98, Me, 2000, XP. – Назва з контейнера.
12. LOGEION [Электронный ресурс] : [сайт]. – Режим доступу: <http://logeion.uchicago.edu/> (10.10.2013). – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редколегії 16.10.2014 р.

Малунова А.Д., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

КОНЦЕПТ ЗНАНИЕ В «АПОЛОГИИ СОКРАТА» ПЛАТОНА: VERBA SCIENDI С СЕНСУАЛЬНЫМ ЭТИМОНОМ

Статья посвящена verba sciendi, первичная семантика которых «отсылает» к сфере ощущения. Являясь языковым репрезентантом концепта ЗНАНИЕ в тексте «Апологии Сократа» Платона, указанные глаголы анализируются с точки зрения развития семантики от сенсуальной к ментальной.

Ключевые слова: «Апология Сократа» Платона, verba sciendi, концепт ЗНАНИЕ, ощущения.

H. Malunova, PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPT KNOWLEDGE IN PLATO'S "APOLOGY OF SOCRATES": VERBA SCIENDI WITH SENSATIONAL ETYMON

The article is dedicated to verba sciendi, the primary meaning of which refers to the domain of sensation. Being linguistic representatives of the concept KNOWLEDGE in the text of Plato's "Apology of Socrates", the mentioned verbs are analysed in terms of the semantic development from sensual to mental.

Keywords: Plato's "Apology of Socrates", verba sciendi, concept KNOWLEDGE, sensation.